

SAŽETAK

Do raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine Makarska je bila dio Kraljevine Dalmacije, jedne od najzaostalijih pokrajina austrijskog dijela države. Premda je njeno stanovništvo s oduševljenjem dočekalo stvaranje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca nadajući se naglom razvoju svih sfera društvenog života, to se nije dogodilo. Razdoblje koje je uslijedilo obilježila je stalna politička kriza, koja se odrazila na sve aspekte društvenog razvoja. Novonastalu državu karakterizirao je prvenstveno sustav s izraženom dominacijom državnog središta prema periferiji, zatim politika nacionalne unitarizacije i gospodarskog liberalizma, u kombinaciji s privilegiranjem političkih saveznika koju su provodile vladajuće strukture, opća gospodarska nerazvijenost te dodatna gospodarska zapostavljenost Hrvatske. U Makarskoj je, kao i u drugim hrvatskim krajevima, došlo do stagnacije i usporavanja općeg procesa društvene modernizacije i stvaranja građanskog društva.

Istraživanje na primjeru Makarske, relativno male urbane sredine, omogućilo je detaljnu analizu smjera i brzine modernizacije različitih aspekata društvenog razvoja. Temeljne postavke rada određene su u skladu s identificiranim glavnim dimenzijama unutar kojih se očituje modernizacija: politikom, gospodarstvom, društvenom strukturom i stratifikacijom, kulturom te svakodnevnim životom. U tom kontekstu analiziran je veći broj elemenata svakodnevnog života lokalne zajednice: urbani razvoj, organizacijsko-administrativni ustroj i politički život grada, gospodarstvo, prirodno i migracijsko kretanje kao demografske odrednice ukupnog kretanja stanovništva, osnovne karakteristike društvene strukture i proces formacije pojedinih društvenih slojeva, društvena mobilnost, život u krugu građanske obitelji u kontekstu karakterističnih životnih razdoblja (djetinjstvo, mladost, zrela dob i starost), slobodno vrijeme i dokolica, utjecaj religije i nacionalnih ideologija na svakodnevni život te konačno pojavnost različitih oblika kriminalnog ponašanja.

Na temelju istraživanja razvoja svih tih elemenata svakodnevice u razdoblju od 1918. do 1929. u usporedbi s njihovim razvojem do tada potvrdila se pripadnost Makarske modelu društvenog razvoja karakterističnog za Srednju Europu. Njegovo glavno obilježje bio je razvoj dualne društvene strukture, obilježene suživotom stare zemljoposjedničke i moderne građanske elite. Istodobno, novoformirani srednji društveni sloj činili su predstavnici nekadašnjeg nižeg plemstva te modernog građanstva, dok je niži društveni sloj karakterizirao iznimno velik udio težaka i vrlo spor razvoj radništva. Taj model društvenog razvoja razlikovao se smjerom i brzinom promjena od modernizacije zapadnoeuropskih i južnoeuropskih društava, gdje je stara društvena struktura mnogo brže

zamijenjena modernom. S druge strane, razlikovao se i od procesa modernizacije zabilježenog u većem dijelu istočnoeuropskih društava, koja su duže ostala pod osmanskom upravom, a u 19. stoljeće kao ključno razdoblje modernizacijskog procesa ušla su bez etablirane domaće elite. U Srednjoj Europi su se, pak, predstavnici staroga plemstva uspjeli nametnuti kao nositelji modernizacijskih procesa, kojima su upravljali smjerom i tempom koji su im odgovarali. Na temelju istraživanja društvenog razvoja Makarske može se postaviti teza da se modernizacija dalmatinskog, kao i hrvatskog društva u cjelini, odvijala »odozgo«, slično kao u ostalim društvima u široj regiji, za razliku od, primjerice, društava Zapadne Europe i razvijenijih dijelova Sredozemlja gdje su zabilježene promjene u znatnijoj mjeri bile inicirane »odozdo«. Uz to, na razvoj hrvatskoga društva tijekom istraživanog razdoblja presudan je utjecaj imala činjenica da nije kao većina drugih srednjoeuropskih i istočnoeuropskih društava uspjelo formirati nacionalnu državu nakon Prvog svjetskog rata. Utopilo se u višenacionalnu Kraljevinu SHS, u kojoj se našlo u podređenom položaju.

Ipak, brz razvoj pojedinih sfera društvenog života i aspekata svakodnevice nije se mogao zaustaviti, te su promjene u odnosu na tradiciju odnosno osnovne značajke predmodernog života bile očite. Demografska obilježja društvene strukture u Makarskoj već su u prvom desetljeću 20. stoljeća imala obilježja unapređovalog procesa demografske tranzicije, a moderni društveni slojevi oblikovali su se već posljednjih desetljeća 19. stoljeća. Pripadnici višeg i srednjeg gradskog društvenog sloja relativno brzo preuzimali su većinu trendova modernih europskih društava i razvili bogat građanski život, a snažne promjene događale su se i u pogledu obiteljskih funkcija. Istodobno, mnogi pripadnici nižeg društvenog sloja nisu sebi mogli priuštiti usvajanje svih tih novih normi i obrazaca ponašanja zbog svoje lošije ekonomske situacije. Posljedica je bila usporedno postojanje predmodernih i modernih obilježja društvenih odnosa tijekom cijelog istraživanog razdoblja, a smjer promjena koje su se u svim istraživanim aspektima društvenog razvoja zbivale u Makarskoj predstavlja ogledni primjer za buduća slična istraživanja na hrvatskim prostorima i šire.